

Sanna Laaka-Lindberg, Susanna Anttila, Kimmo Syrjänen (red.):

Suomen uhanalaiset sammalet [Threatened bryophytes of Finland]

Suomen Ympäristökeskus, Helsinki, 2009, 347 stron, 17 rycin kreskowych, 188 kolorowych fotografii, 160 map rozmieszczenia, miękka oprawa, format 25,3 × 17,5 cm, cena: 40 €, ISBN 978-952-11-3247-6 (książka) i 978-952-113248-3 (pdf), ISSN 1238-8602 (książka) i 1796-167X (on-line). Zamówienie: asiakaspalvelu.publishing@edita.fi [www.edita.fi/netmarket]

Finlandia jest jednym z niewielu europejskich krajów mających bardzo dobrze zbadaną florę mszaków. Jest to zasługą całej plejady wybitnych briologów, których nazwiska trwale zapisały się w historii nauki o mszakach, m.in. S.O. Lindberga, V.F. Brotherusa, H. Bucha i T. Koponena. Mimo że są oni głównie znani jako badacze egzotycznych mszaków, wiele uwagi poświęcali też rodzimej brioflorze, często wspomagani przez, być może, mniej znanych, ale również świetnie znających te rośliny takich badaczy, jak: H. Lindberg, J.O. Bomansson, H. Roivainen, M.J. Kotilainen czy R. Tuomikoski. W ostatnich latach dzieło tych wielkich poprzedników kontynuuje duża grupa młodych i zdolnych briologów, w tym także zajmujących się mszakami amatorsko. Dzięki ich działalności rozmieszczenie fińskich mszaków jest wyjątkowo dobrze poznane, a większość danych florystycznych potwierdzają zbiory zgromadzone w zielnikach w Helsinkach, Kuopio, Oulu i Turku. Dzięki temu, w Finlandii (jak w niewielu krajach w Europie czy w świecie) można

śledzić losy większości gatunków, zarówno na podstawie zapisów w literaturze, jak i danych zielnikowych.

Chociaż w powszechnym mniemaniu Finlandia, podobnie jak pozostałe kraje skandynawskie, uchodzi za kraj „czysty”, mający mało zmienione i nieskażone środowisko naturalne oraz dobre ustawodawstwo w zakresie ochrony przyrody, to rodzima flora i fauna podlega działaniu tych samych niekorzystnych czynników jak w krajach Europy kontynentalnej, których skutkiem jest zanikanie i zagrożenie wielu gatunków roślin i zwierząt. Dlatego też ochronie zasobów roślinnych poświęca się w Finlandii wiele uwagi i już w latach 1985 i 1992 opracowano raporty o zagrożonych roślinach i zwierzętach, które podsumowano w wydanej w 2001 roku narodowej Czerwonej Księdze fińskich gatunków. Natomiast w rok później ukazało się osobne opracowanie poświęcone rozmieszczeniu, ekologii i statusowi ochroniarskiemu fińskich mszaków. Teraz do rąk briologów i ochroniarzy trafia niniejsza książka, omawiająca szczegółowo mszaki zagrożone w Finlandii. Niestety, jest ona w całości napisana po fińsku, z krótkim tylko streszczeniem w języku angielskim. Szkoda, bo zawiera wiele ciekawych informacji taksonomicznych, fitogeograficznych i ekologicznych o znaczeniu uniwersalnym. Na szczęście mapy rozmieszczenia i tabela ukazująca występowanie wszystkich taksonów z poszczególnych regionach nie wymagają specjalnych objaśnień, a przekazują one najważniejsze informacje dla użytkowników spoza „kraju tysiąca jezior”.

W trzech krótkich rozdziałach wstępnych omówiono kategorie zagrożeń, ogólne uwagi na temat mszaków, uzupełnione ilustrowanym glosarium terminów briologicznych oraz szczegółowo objaśniono sposób prezentowania danych dla poszczególnych taksonów. Główną część książki wypełniają opracowania gatunków i taksonów wewnątrzgatunkowych umieszczone na czerwonej liście w Finlandii, ułożone w porządku alfabetycznym według nazw rodzajów. Każdy takson opracowany jest według przyjętego schematu. Po łacińskiej nazwie podana jest nazwa fińska i szwedzka, kategoria za-

grożenia według kryteriów IUCN oraz przynależność do rodziny i gromady. Część tekstową podzielono na 10 akapitów, w których kolejno przedstawiono: opis morfologiczny, ogólne i lokalne rozmieszczenie geograficzne z podaniem skrótów nazw regionów Finlandii, gdzie dany takson występuje, uwagi na temat jego biologii oraz najczęściej towarzyszące mu gatunki. Szczególnie ważny jest piąty akapit, w którym dokładnie omówiono występowanie poszczególnych taksonów w Finlandii, ze szczególnym uwzględnieniem stanowisk, na których ostatnio nie został odnaleziony. Towarzyszy mu punktowa mapka rozmieszczenia, przedstawiająca stanowiska odkryte przed i po 1990 roku, zaznaczone odpowiednio kolorem czarnym i czerwonym. W następnym, szóstym akapicie podano status ochroniarski każdego taksonu w Europie i w krajach sąsiednich: Estonii, Szwecji oraz Norwegii. Równie istotny jest akapit siódmy, który zawiera charakterystykę ekologiczną danego taksonu i sugestie odnośnie do ochrony jego populacji, zaś w następnych podane są kolejno synonimy heterotypowe nazwy danego taksonu, najważniejsza poświęcona mu literatura oraz autor i sposób cytowania danego opracowania.

Ostatnia część omawianej Czerwonej Księgi zawiera alfabetyczny wykaz wszystkich taksonów mchów *Bryophyta*, glików *Anthocerotophyta* i wątrobowców *Marchaniophyta* aktualnie znanych z Finlandii. Ma on formę tabeli, w której zaznaczono w osobnych kolumnach: kategorie zagrożenia oraz występowanie lub brak w każdym z 21 regionów Finlandii, wyróżniając kolorami taksony znajdujące się na czerwonej liście, dzięki czemu bardzo łatwo wpadają w oko.

Ogółem, w Finlandii występuje 886 taksonów mszaków: 651 mchów (w tym 648 gatunków, 1 podgatunek i 2 odmiany), 238 wątrobowców (w tym 224 gatunki, 7 podgatunków i 2 odmiany) oraz 2 gatunki glików. Z tej liczby na czerwonej liście znalazło się 159 taksonów, co stanowi około 18% całej brioflory, w tym 156 gatunków, 1 podgatunek i 2 odmiany. Dokładne porównanie samej czerwonej listy z ogólnym wykazem ujawnia pewne rozbieżności w liczbie taksonów mchów. W tej pierwszej podano 106 taksonów, podczas gdy w wykazie jest ich tylko 104. Dwa taksony – *Bryum nitidulum* Lindb. i *Microbryum davallianum* (Sm.) R.H. Zander var. *conicum* (Schwägr.) R.H. Zander – w ogólnym wykazie mszaków uznano za tożsame, od-

powiednio z: *Bryum intermedium* (Brid.) Bland. i *Microbryum davallianum*. Nie znając języka fińskiego, trudno dociec czy jest to wynik przecenienia czy też jest podyktowane jakimiś innymi względami. Nie można tu wykluczyć pewnej niedokładności, ponieważ w streszczeniach z języku fińskiego, szwedzkiego i angielskiego na stronach 345–347 podano, że na czerwonej liście znalazło się 160 taksonów.

Udział taksonów w poszczególnych kategoriach zagrożeń układa się w fińskiej czerwonej liście podobnie jak w innych krajach europejskich. Za wymarłe w Finlandii uznano 19 gatunków (13 mchów, 5 wątrobowców i 1 glik), za krytycznie zagrożone – 23 gatunki (15 mchów i 8 wątrobowców), zaś za zagrożone – 36 taksonów (29 mchów i 7 wątrobowców). Najliczniejsza jest grupa taksonów narażonych, obejmująca 47 taksonów mchów i 32 wątrobowców. Ponadto wyróżnione są 4 dalsze kategorie spoza czerwonej listy zawierające gatunki prawie zagrożone, nieposiadające odpowiednich danych, nieoceniane i niezagrożone.

Czerwona Księga mszaków Finlandii powstała dzięki współpracy 17 briologów, z których kilku wzięło na siebie główny ciężar jej przygotowania i opracowania większość taksonów: K. Syrjänen – 42, T. Ulvinen i R. Virtanen – po 26, S. Laaka-Lindberg – 23 i J. Pykälä – 14. Jak dotychczas, podobnymi opracowaniami może się pochwalić Szwecja¹, Wielka Brytania² i Kolumbia, chociaż tylko brioflora Szwecji jest opracowana z podobnym rozmachem jak omawiana tu fińska Czerwona Księga. Stanowi ona świetny punkt wyjściowy do monitoringu gatunków zagrożonych oraz jest ważnym źródłem informacji, które mogą być wykorzystane przy podejmowaniu konkretnych zabiegów ochroniarskich. Dla briologów spoza Finlandii, zwłaszcza zajmujących się chorologią, jest ona przede wszystkim niezwykle cennym źródłem danych na temat rozmieszczenia wszystkich taksonów mszaków w tym kraju. Jest to opracowanie modelowe i może warto byłoby pomyśleć o opracowaniu podobnej Czerwonej Księgi mszaków Polski. Nasza brioflora jest nieco bogatsza od fińskiej i poddana w większym stopniu szkodliwym oddziaływaniom, stąd też aktualna polska czerwona lista obejmuje 231 gatunków, co stanowi prawie jedną trzecią całej krajowej flory mszaków.

Ryszard Ochyra

¹Patrz recenzja R. Ochyry, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą” 56, z. 2 (2000): 108–110.

²Patrz recenzja R. Ochyry, „Wszelchświat” 103 (2002): 76.